

DOI:10.35774/app2023.04.089
УДК 347.9

Валентина Слома,

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9582-1236>

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Сучасні євроінтеграційні процеси зумовлюють пошук альтернативних способів вирішення спорів, одним із яких є медіація.

У статті досліджено поняття медіації як альтернативного способу вирішення цивільно-правових спорів, визначено її ознаки. Охарактеризовано принципи здійснення медіації: добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

При написанні статті проаналізовано доктринальні та нормативні положення з даної проблематики. Зроблено висновок, що медіація є альтернативним способом вирішення цивільно-правового спору, який спрямований на досягнення взаємоприйняттого рішення за взаємоузгодженою волею сторін за участю незалежної та неупередженої особи (медіатора).

Ключові слова: спір, альтернативні способи вирішення спорів, медіація, медіатор, сторони.

Sloma V.

Mediation as a Method of Resolving Civil Legal Disputes

Modern European integration processes require the search for alternative methods of resolving disputes, one of which is a mediation.

It has been examined the concept of mediation as an alternative method of resolving civil legal disputes. It is established that in science, mediation is considered as a process of dispute resolution, a way of dispute resolution, a system of actions, a form of dispute resolution, a method of dispute resolution. All definitions of this concept gives the common goal of mediation - resolution of the dispute by the parties with the help of an independent person (a mediator) without recourse to a jurisdictional body.

Based on the legal definition of mediation, it has been distinguished the main features: 1) mediation is an out-of-court procedure; 2) voluntariness; 3) confidentiality; 4) availability of a structured mediation procedure; 5) participation in this procedure by a third party who assists the parties in resolving the dispute, but does not directly make the decision.

It has been described the principles of mediation i.e. voluntariness, confidentiality, neutrality, independence and impartiality of the mediator, self-determination and equal rights of the mediation parties.

The research is also analyses the doctrinal and normative provisions on this issue. It is emphasized that mediation is an effective method of resolving disputes in the field of intellectual property law.

It is concluded that mediation is an alternative method of resolving a civil legal dispute, which is aimed at reaching a mutually acceptable solution based on the mutually agreed will of the parties with the participation of an independent and impartial person (the mediator).

The advantages of using mediation as a method of resolving civil legal disputes are indicated, namely: saving money; the decision on the merits of the dispute is made by the parties themselves by mutual agreement; saving time, since the preparation and consideration of the case in court is a longer process; privacy; preservation of partnership relations between the parties.

Keywords: dispute, alternative dispute resolution methods, mediation, mediator, parties.

Постановка проблеми. Україна, реалізуючи своє прагнення до інтеграції до ЄС, імплементує норми міжнародного права, зокрема й у сфері здійснення та захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. Безперечно, основною формою захисту суб'єктивних цивільних прав на даний час є юрисдикційна форма. Відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК України кожній особі надається право на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Спори, які виникають між учасниками цивільно-правових відносин, можуть вирішуватись за допомогою способів, передбачених ст.

16 ЦК України. Водночас, варто зазначити про зростання ролі альтернативних способів вирішення спорів, одним із яких є медіація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням застосування медіації як способу вирішення спорів були присвячені праці С. І. Запари, О. О. Кармази, Т. О. Подковенко, М. Я. Поліщук, Ю. Д. Притики, С. Р. Сулейманової та інших науковців.

Метою статті є з'ясування сутності медіації як альтернативного способу вирішення цивільно-правових спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова доктрина сформулювала різні підходи до розуміння поняття «медіація». Зокрема, медіація розглядається як «процес вирішення конфлікту, в якому медіатор (медіатори) сприяє в межах конструктивних, гнучких і конфіденційних переговорів конфліктуючим сторонам досягти угоди щодо врегулювання спору (конфлікту) у порядку, строки, межах, визначених законом та цивільно-правовим договором» [1, с. 76].

На думку С. І. Запари, медіація є «альтернативним, добровільним способом вирішення спору, який на договірних засадах за допомогою медіатора(ів) сприяє виробленню взаємоприйняттого рішення щодо розв'язання конфлікту» [2, с. 85].

Т. О. Подковенко зазначає, що медіацію слід характеризувати «не тільки як соціальний феномен і відносно самостійний інститут врегулювання конфліктів, але і як систему цілеспрямованих, планованих комунікативних дій, зумовлених потребами індивідів, їх соціально-психологічними особливостями та інтересами, з метою спільного вирішення спорів і досягнення взаємоприйняттого рішення і, що важливо, продовження партнерства» [3, с. 15].

Н. В. Шишка визначає, що медіація – це «альтернативна форма вирішення спору, тобто певний структурований переговорний процес, в якому сторони за допомогою нейтральної та неупередженої сторони – медіатора (посередника) добровільно і самостійно мають намір досягти мирного врегулювання їхнього спору» [4, с. 299].

М. Я. Поліщук пропонує розглядати медіацію як «альтернативний метод вирішення спорів, у межах якого сторони на добровільних засадах беруть участь у переговорах і з допомогою незалежної та неупередженої третьої особи (медіатора) намагаються віднайти взаємовигідне вирішення спору між ними» [5, с. 4].

Також медіацію розглядають як «мирний, добровільний спосіб вирішення конфліктів (спорів) за межами суду між рівноправними сторонами за участі третьої незалежної сторони – медіатора (посередника)» [6, с. 102].

Як впливає з вище наведеного, медіацію розглядають як: процес вирішення спору, спосіб вирішення спору, систему дій, форму вирішення спору, метод вирішення спору. Спільною для всіх визначень даного поняття є мета медіації – вирішення сторонами спору за допомогою незалежної особи (медіатора) без звернення до юрисдикційного органу.

Щодо нормативного визначення даного поняття, то у п. а) ст. 3 Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року «З певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах» медіація визначається як структурований процес незалежно від того, як він називатиметься або як на нього посилаються, через який дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора (посередника). Цей процес може бути ініційований сторонами або запропонований рекомендацією або наказом суду, або приписаний законодавством держави-члена [7].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» медіація розглядається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [8].

Виходячи із законодавчого визначення медіації, можна виділити такі її ознаки: 1) це позасудова процедура; 2) добровільність; 3) конфіденційність; 4) наявність структурованої процедури медіації; 5) участь у даній процедурі третьої особи, яка сприяє сторонам у вирішенні спору, але рішення безпосередньо не приймає.

Важливу роль у процедурі медіації відіграють принципи її здійснення. Принципи медіації визначаються як «вихідні і визначальні засади, керівні положення та правові ідеї, що виступають основою для здійснення процедури медіації і спрямовані на ефективне розв'язання конфлікту між сторонами та досягнення позитивного результату» [9, с. 133]. Медіація повинна здійснюватись з дотриманням таких принципів:

добровільність, який полягає в тому, що сторони самостійно, без застосування примусу приймають рішення про врегулювання спору за допомогою медіації. Сторони також мають право припинити медіацію у будь-який момент. Варто зазначити, що недосагнення сторонами згоди зі спірних питань в процесі медіації, не позбавляє їх права на звернення до суду за захистом своїх порушених прав. Добровільність також стосується й медіатора та полягає в тому, що «у разі розуміння ним неможливості конструктивної роботи в медіаційному просторі, відсутності бажання сторін вирішити спір, а також з будь-яких інших причин, які можуть заважати веденню медіаційного процесу, він має право припинити ведення переговорів та вийти з цього процесу» [10, с. 56];

конфіденційність, відповідно до якого учасники процесу медіації не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, крім випадків, визначених законодавством або домовленістю сторін. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про медіацію» конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації [8];

нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора. Медіатор при здійсненні своїх функцій не повинен надавати переваг жодній зі сторін спору. Нейтралітет медіатора розглядається у двох аспектах: 1) він завжди діє неупереджено щодо сторін сутички; 2) медіатор є нейтральним з точки зору суперечок, тобто він не має особистого інтересу до угоди, яку передбачається досягти в результаті посередництва [11, с. 580]. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про медіацію» медіатор не може: 1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі); 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору); 3) приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації; 4) бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором [8];

самовизначення та рівність прав сторін медіації. Право вибору медіатора, визначення питань для обговорення, інші питання проведення медіації належить сторонам. Як зазначає С. Р. Сулейманова «сторони настільки задіяні в процесі медіації, наскільки вони самі цього хочуть. Вони не делегують свої повноваження щодо вирішення спору посереднику. Посередник не може судити, хто правий і хто несправедливий, не може приймати рішення, а лише допомагає сторонам знайти можливі шляхи вирішення спору. Він може нагадати сторонам про інтереси суперечки або задати питання, які розкриють інтереси сторін» [11, с. 580-581].

Щодо принципу рівності прав, то підтримуємо позицію Ю. Д. Притики, стосовно того, що «цей принцип є і загальноправовим і загальнопроцесуальним, для будь-якої форми юридичного процесу. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Сторонам надаються однакові права висловлювати свої думки, зауваження, визначати порядок денний, оцінювати прийнятність пропозицій та умов примирення» [12, с. 91].

Медіація поділяється на певні види. М. Я. Поліщук вказує на існування таких моделей медіації: 1) приватна (позасудова) медіація, 2) присудова медіація; 3) судова медіація [5, с. 8]. О. О. Іванов виділяє такі види медіації: 1) медіація, призначена судом; 2) трансформаційна медіація; 3) електронне посередництво; 4) спрощення медіації; 5) оцінювальна медіація; 6) Med-Arb; 7) Arb-Med [13, с. 18].

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про медіацію» медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [8].

Варто зазначити, що медіація є ефективним способом вирішення спорів у сфері права інтелектуальної власності. Зокрема медіацію можна застосовувати при вирішенні спорів щодо захисту прав інтелектуальної власності, передавання прав інтелектуальної власності тощо.

До переваг застосування медіації у сфері права інтелектуальної власності відносять наступні: «дозволяє зберегти відносин між сторонами конфлікту. Натомість, судові спори не сприяють формуванню партнерських відносин; дозволяє припинити правопорушення, завдяки швидкому вирішенню конфлікту. Об'єкти права інтелектуальної власності потребують швидкої реакції на порушення, щоб припинити незаконне відчуження, зокрема копіювання, розповсюдження, відтворення та ін.; дозволяє знайти рішення,

прийнятне для обох сторін спору. Адже під час медіації, сторони самі вирішують прийнятні для них умови укладання угоди, щодо припинення порушення прав» [14].

Висновки. Медіація є альтернативним способом вирішення цивільно-правового спору, який спрямований на досягнення взаємоприйняттого рішення за взаємоузгодженою волею сторін за участю незалежної та неупередженої особи (медіатора).

Застосування медіації як способу вирішення спору має певні переваги. По-перше, заощадження коштів; по-друге, рішення по суті спору приймають самі сторони за взаємним узгодженням; по-третє, економія часу, оскільки підготовка та розгляд справи у суді є більш тривалим процесом; по-четверте, конфіденційність; по-п'яте, збереження партнерських відносин між сторонами.

Список використаних джерел

1. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 73-77.
2. Запара С. І. Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 83-85. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/3_2015.pdf (дата звернення: 20.11.2023)
3. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів вирішення спорів та її вплив на правову культуру суспільства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1 (17). С. 11-16.
4. Шишка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297-301. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/74.pdf (дата звернення: 20.11.2023)
5. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 18 с.
6. Логвиненко М., Кордунян І. Особливості поетапного здійснення медіації у сфері інтелектуальної власності: перспективи для України. *Теорія та практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 100-108.
7. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/\\$FILE/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%84%D0%A1%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/$FILE/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%84%D0%A1%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf) (дата звернення: 20.11.2023)
8. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023)
9. Йосипенко С. Т. Принципи медіації у приватно-правових відносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 1. С. 130-133.
10. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55-58.
11. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15120/%D0%A1%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%D0%A0..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.11.2023)
12. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 86-92.
13. Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально-правового явища. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 16-20.
14. Стародубов І. Переваги застосування медіації у сфері інтелектуальної власності. URL: <https://blog.liga.net/user/istarodubov/article/24739> (дата звернення: 20.11.2023)

References

1. Karmaza, O. O., Fedorenko, T. V. & Pozov D. A. (2022). Mediatsiya yak al'ternatyvnyy mekhanizm urehulyuvannya sporiv i konfliktiv: problemy v rozkrytti zmistu terminiv, vykorystanykh u zakoni [Mediation as an alternative mechanism for settlement of disputes and conflicts: problems in disclosure of the content of the terms used in the law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Law Review of Kyiv University of Law*, 2-4, 73-77 [in Ukrainian]

2. Zapara, S. I. (2015). Ponyattya mediatsiyi ta osoblyvosti yiyi stanovlennya v Ukrayini ta sviti [Concept of mediation and features of its formation in Ukraine and the world]. *Porivnyalno-analitychne pravo - Comparative and analytical law*, 3, 83-85. Retrieved from https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/3_2015.pdf [in Ukrainian]
3. Podkovenko, T. O. (2019). Mediatsiya yak odyn z alternatyvnykh sposobiv vyrishennya sporiv ta yiyi vplyv na pravovu kulturu suspilstva [Mediation as one of the alternative ways of resolving disputes and its influence on the legal culture of society]. *Aktualni problemy pravoznavstva - Actual problems of jurisprudence*, 1 (17), 11-16 [in Ukrainian]
4. Shyshka, N. V. (2021). Ponyattya «mediatsiya» yak alternatyvna forma vyrishennya sporiv: do problemy pravorozuminnya [The concept of «mediation» as an alternative form of dispute resolution: to the problem of legal understanding]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal - Juridical scientific and electronic journal*, 4, 297-301. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/4_2021/74.pdf [in Ukrainian]
5. Polishchuk, M. Ya. (2017). *Mediatsiya yak sposib vyrishennya tsyvilno-pravovykh sporiv [Mediation as a civil disputes resolution method]*. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian]
6. Lohvynenko, M., & Kordunyan, I. (2019). Osoblyvosti poetapnoho zdiysnennya mediatsiyi u sferi intelektual'noyi vlasnosti: perspektyvy dlya Ukrayiny [Peculiarities of step-by-step use of mediation in the field of intellectual property: perspectives for Ukraine]. *Teoriya ta praktyka intelektual'noyi vlasnosti - Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, 100-108 [in Ukrainian]
7. *Dyrektyva 2008/52/YES Yevropeyskoho Parlamentu ta Rady vid 21 travnya 2008 roku Z pevnykh aspektiv mediatsiyi u tsyvilnykh ta komertsyynykh spravakh [Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters]*. Retrieved from [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/\\$FILE/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%84%D0%A1%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/$FILE/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%84%D0%A1%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf) [in Ukrainian]
8. *Zakon Ukrayiny Pro mediatsiyu vid 16.11.2021 r. [Law of Ukraine on mediation from November 16, 2021]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> [in Ukrainian]
9. Yosypenko, S. T. (2015). Pryntsypy mediatsiyi u pryvatno-pravovykh vidnosynakh [The principles of mediation in private-law relations]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsional'noho universytetu. Seriya PRAVO - Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 35, Ch. 1, T. 1, 130-133 [in Ukrainian]
10. Mozhaykina, O. S. (2017). Ponyattya ta zmist osnovnykh pryntsypiv mediatsiyi v tsyvil'no-pravovykh vidnosynakh [The concept and content of the main principles of mediation in civil-law relations]. *Aktualni problemy vitchyznyanoi yurysprudentsiyi - Actual problems of native jurisprudence*, 5, 55-58 [in Ukrainian]
11. Suleymanova, S. R. Osnovni pryntsypy mediatsiyi. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15120/%D0%A1%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1.%D0%A0..pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian]
12. Prytyka, Yu. D. (2010). Zmist ta klasyfikatsiya pryntsypiv mediatsiyi [Content and classification of principles of mediation]. *Byuletyn Ministerstva yustytisyi Ukrayiny - Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 10, 86-92 [in Ukrainian]
13. Ivanov, O. O. (2023). Ponyattya, vydy ta kharakterni rysy mediatsiyi yak sotsialno-pravovoho yavlyshcha [Concepts, types and characteristics of mediation as a social and legal phenomenon]. *Morska bezpeka ta oborona - Maritime Security and Defense*, 1, 16-20 [in Ukrainian]
14. Starodubov, I. *Perevahy zastosuvannya mediatsiyi u sferi intelektual'noyi vlasnosti [Advantages of using mediation in the field of intellectual property]*. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/istarodubov/article/24739> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 24.11.2023